

Wydział Pedagogiki i Psychologii
Zakład Psychologii Ogólnej

Barbara GAWDA

Podstawowe koncepcje analizy grafologicznej pisma ręcznego

Basic Components of Graphological Analysis of Handwriting

Każda cywilizacja miała swój sposób wyrażania się, który był ściśle zdeterminowany stopniem jej ewolucji. Turylcy na Sumatrze mają np. zwyczaj adresowania informacji za pomocą ziaren soli, pieprzu, betlu, które według tradycji oznaczają miłość, zazdrość, nienawiść. Nieco inną odmianą przekazu informacji jest pisanie. W starożytnym Egipcie istniało tzw. pismo demotyczne, a także hieroglificzne. Asyryjczycy rozwinęli pismo klinowe. Następnie pojawiło się pismo alfabetyczne czy fonetyczne, które stanowi szereg znaków będących odpowiednikami dźwięków wokalnych ich artykulacji. Znaki te mają charakter konwencjonalny. Pismo alfabetyczne występuje w postaci wielu odmian. Na przykład pismo gotyckie różni się od pisma łacińskiego. Żydzi piszą od prawej ku lewej stronie i od dołu do góry, a Arabowie od prawej ku lewej, ale z góry do dołu. Ponadto istnieje wiele wariantów pisma nawet w obrębie jednego rodzaju. Wybór sposobu pisania nie jest przypadkowy. Wynika on z szeregu uwarunkowań cywilizacyjnych, geograficznych, a także z głęboko zakorzenionych tendencji danej rasy. Jest to jakby sposób wyrażania się danej kultury. Callewaert (1962) podaje, że styl gotycki związany był z rozkwitem gotyku i niektóre formy liter przypominają kształty popularyzowane w tamtym okresie. Zupełnie inaczej opisuje styl łaciński w piśmie, twierdzi bowiem, iż ten przypomina „kształty budowli romańskich i politykę cesarów” (Callewaert 1962, s. 27). Pismo współczesne jest bardziej uproszczone w swej formie i wydaje się, iż stanowi ono wyraz pośpiechu, dążenia do konkretności, większej precyzji oraz jasności. Forma liter, a więc znaków konwencjonalnych, zmienia się w zależności od biegu historii, stylu epoki, tradycji, stanu umysłu narodu, poziomu jego rozwoju, położenia geograficznego danego kraju oraz – jak twierdzi znawca pisma Callewaert – ideologii uznawanej przez władzę (*ibid.*,

s. 27). Stąd niektórzy grafologowie, np. Michon, Rochetal, twierdzą, że każdy naród posiada swój charakterystyczny sposób pisania.

Pismo jest odpowiednikiem myśli, środkiem komunikacji, efektem bardzo złożonej aktywności wymagającej współpracy wielu mechanizmów: ruchowego, czuciowego, wzrokowego, składnika wyższego rzędu związanego z czynnością mowy – zdolność rozumienia symboli słownych, pisania tych symboli i układania ich w zdania (Chłopicki, Olbrycht 1959, s. 8). Zatem jest to czynność bardzo złożona i zautomatyzowana. Podlega ona wpływowi rytmu fizjologicznego: sercowego, oddechowego, hormonalnego. Zależy nie tylko od indywidualnych właściwości danego organizmu (stan układu nerwowego, fizjologia itd.), ale również od indywidualnego rozwoju danego człowieka, np. warunków nauczania pisania, nawyków, poziomu wykształcenia, zwyczajów kulturowych. Ponadto „pismo jest uwarunkowane morfologią znaków graficznych” (Callewaert 1962, s. 27).

Pismo jest konstrukcją, która modyfikuje się w przestrzeni i w czasie, ulega bowiem procesowi ewolucji, a także involucji: starzeje się podobnie jak człowiek, wcześniej natomiast rozwija się. Pismo dziecka nie jest tożsame z pismem człowieka starszego. W piśmie odzwierciedlają się więc wewnętrzne stany organizmu, emocje, aktywność, kryzysy, zaburzenia, jakie człowiek przechodzi, jego osobowość (Noëlle 1986). Każdy człowiek posiada właściwy sobie charakter pisma, który w zasadzie nie może ulec modyfikacji bez pozostawienia pewnych śladów (Solange-Pellat 1927). Niemniej jest to czynność zautomatyzowana, a więc „nie wszystko da się wytłumaczyć typem piszącego, tj. jego osobowością” (Callewaert 1962, s. 165). Wszystkie te uwarunkowania, o których wspomniałam, sprawiają, że należy być bardzo ostrożnym w formułowaniu wniosków na podstawie pisma. Istniało szereg skrajnych poglądów – Grohmann (1792) uważał np., że można rozpoznać budowę cielesną człowieka, jego głos itd. na podstawie pisma (*ibid.*, s. 128). Podobne przykłady podaje R. Schermann (1939). Nie są to jednak przemyślenia, które mogłyby stanowić naukowe przesłanki do analizy grafologicznej. Należałoby raczej przyznać rację poglądom, które są dość umiarkowane. Z uwagi na to, że pismo jest czynnością tak wieloczynnikowo uwarunkowaną, jego analiza stanowi niezwykle trudną procedurę, wymagającą dużej wiedzy, doświadczenia, a także długotrwałej pracy.

Analiza grafologiczna pisma służy jak inne metody psychologiczne do charakterystyki cech człowieka. Istotą tej metody jest projekcja. Słowo to pochodzi od łacińskiego czasownika *proicere* i znaczy tyle, co wyrzucać, wyciągać (Rembowski 1986, s. 15). Potocznie projekcja oznacza po prostu rzutowanie. „Wszystko co rzutujemy nosi piętno naszych uczuć” (*ibid.*, 1986, s. 17). Dlatego też metody projekcyjne w psychologii bywają nazywane „autoekspresywnymi” (Tyler 1967). U podstaw tych metod leży tzw. „hipoteza projekcyjna” (Rapaport 1942), tj. założenie, że „wszelkie obserwowalne zachowania się człowieka są ujawnianiem i wyrazem jego osobowości” (*ibid.*, s. 35).

Bezpośrednio obserwowalne znaki pisma zawierają w sobie dane psychologiczne niedostrzegalne bezpośrednio. Problem centralny grafologii to poszukiwanie relacji między tymi dwoma elementami, tj. znakami pisma i danymi psychologicznymi, które są wyrażone pośrednio przez te znaki (Teillard 1968, s. 14).

Poszukiwanie pewnych parametrów psychologicznych niejako ukrytych pod postacią pisma po raz pierwszy zaintrygowało w r. 1622 Camillo Baldo. Wydał on na ten temat *Traktat o sposobie rozpoznawania natury i cech człowieka z jego listów*. Poza tym pojawił się traktat Marka Aureliusza Severinusa zatytułowany *Wieszczbiarz, czyli traktat o odgadywaniu listów*. Goethe twierdził, że rzadko mylił się co do charakteru osoby piszącej dany list. Pojawiają się także wzmianki na temat grafologii w dziele o fizjonomii, napisanym w r. 1866 przez J. B. Delestre. Lawater poświęca rozdział pismu w książce *L'art de connaitre les hommes par la physionomie*.

Jako pierwszy w historii grafologii doprowadził do określenia procedury analizy grafologicznej J. H. Michon, który w r. 1868 wprowadził pojęcie grafologii. Jest to nauka o piśmie (*grapho* – pisać, *logos* – wiedza). Zdefiniował ją jako sztukę rozpoznawania charakteru człowieka na podstawie analizy jego pisma (Michon 1878). Wydał szereg książek poświęconych tej sztuce, w których przedstawiał po raz pierwszy w historii system analizy grafologicznej pisma. Sformułował zasady analizy, stworzył klasyfikację cech pisma i przyporządkował im odpowiednio cechy charakteru. Wszystko to dzięki swojemu bogatemu doświadczeniu i ogromnej intuicji. Jednakże jego rozbudowana klasyfikacja (360 cech charakteru) stała się obiektem krytyki w późniejszych latach jako całkowicie formalna, abstrakcyjna i nie poparta żadnymi badaniami eksperymentalnymi (Crépieux-Jamin 1960, s. 13). Szczególnie krytycznie odnoszono się do prawa tzw. znaku negatywnego, sformułowanego przez J. H. Michon, według którego „nieobecność jakiegoś znaku w piśmie pozwala wnioskować o obecności znaku przeciwnego, a tym samym przeciwstawnej cechy charakteru” (Michon 1878, s. 294). Idea owego prawa została uznana za całkowicie nienaukową przez J. Crépieux-Jamin, który uznał, iż brak czegoś nie może w żaden sposób implikować obecności czegoś przeciwstawnego (Crépieux-Jamin 1960, s. 37-42). Główny twórca grafologii francuskiej J. Crépieux-Jamin dokonał poprawek i udoskonalił system stworzony przez J. H. Michon. Ustalił główne zasady analizy grafologicznej. Najistotniejsze elementy jego koncepcji to:

1. Ustalenie poziomu ogólnego pisma, ponieważ ten implikuje w sposób bardzo istotny każdy wniosek. Skala, (Douatte 1989, s. 7), według której ocenia poziom ogólny, jest następująca:

- poziom wyższy (5),
- poziom średni (+4),
- poziom średni (3),
- poziom średni (-2),
- poziom niski (1).

Oceny tej dokonuje się, biorąc pod uwagę harmonię pisma, dynamikę, jego rytm, organizację i kombinacyjność. Kamieniem węgielnym jego teorii jest znaczenie harmonii pisma, na które składa się ocena organizacji, proporcji, prostoty, umiarkowania, przejrzystości, zręczności.

2. Tworzenie klasyfikacji cech pisma – wyróżnienie siedmiu rodzajów oraz wielu gatunków w obrębie każdego rodzaju. Rodzaje pisma według J. Crépieux-Jamin (1960, s. 7-12): 1) uporządkowanie (gatunki takie jak np. skondensowane, rozstawione itd.), 2) wielkość (np. pismo duże, małe itd.), 3) forma (np. kątowe, zaokrąglone, arkadowe itd.), 4) ukierunkowanie (np. prawoskośne, lewoskośne itd.), 5) naciskowość (np. maczugowate, wrzecionowate itd.), 6) szybkość (np. wolne, pozostawione itd.), 7) ciągłość (np. złączone, grupowe itd.).

3. Redagowanie fundamentalnych zasad regulujących analizę grafologiczną. Spośród nich najistotniejsze to: poszukiwanie dominującej grupy cech pisma, nieopieranie analizy na jednym dokumencie (znaki dodatkowe mają znaczenie, o ile są intensywne i powtarzają się), określenie nasilenia cech, ignorowanie przypadkowych znaków, które nie odpowiadają rodzajom oraz inne (*ibid.*, s. 15-53).

Koncepcja J. Crépieux-Jamin stała się bazą dla współczesnej grafologii francuskiej. Nie jest ona jednoznaczna z tym, iż analizy dokonuje się tylko na jej podstawie. Otóż od czasów J. Crépieux-Jamin powstało szereg nowych teorii, które wnoszą wiele ciekawych możliwości do grafologii.

Metoda stworzona przez Maxa Pulvera, określona jako tzw. symbolizm przestrzeni, jest przykładem jednej z takich teorii. Wywodzi się ona z nurtu psychoanalitycznego. Pismo świadome jest, według najistotniejszych założeń tego nurtu, nieświadomym rysunkiem, projekcją całej indywidualnej konstrukcji fizycznej i psychicznej (Pulver 1953, s. 15). Grafolog ów analizuje pismo w odniesieniu do przestrzeni, jaką ono zajmuje. Wyróżnia sfery: środkową (małe litery np. a, e, o, i, s), górną (górne laski liter np. t, l, d, k, f), dolną (dolne laski liter np. y, g, j, p). Sfera środkowa odpowiada warstwie świadomości, doświadczenia *ego*. Sfera górna to świadomość ponadindywidualna *superego*, to sfera intelektu, idealizmu. Natomiast sfera dolna jednoznaczna z warstwą *id*, a więc z podświadomością, instynktami – sfera najniższych potrzeb. Proporcje między poszczególnymi sferami stanowią bardzo przydatne wskazówki dotyczące interpretacji. W koncepcji M. Pulvera za istotną traktuje się obserwację przestrzeni, jaką zajmuje pismo, a nie tylko proporcji wymienionych sfer. Najważniejsze elementy owej interpretacji to: analiza marginesów, adres na kopercie, jego lokalizacja, punkty początkowe kreślenia liter oraz punkty zakończenia kreślenia liter, a przede wszystkim obserwacja naciskowości i kierunków w piśmie. Ukierunkowanie pisma w prawo wskazuje na cechy ekstrawertywne danej osoby, jej dążenie do realizacji, nastawienie ku innym, ku przyszłości. Pismo skierowane w lewo może być uznane za przejaw introwersji,

związania z przeszłością, trudnościami blokującymi naturalny pęd ku przyszłości. Rozbudowana sfera dolna to na przykład dominacja instynktów w życiu danej osoby. Swoista równowaga między trzema sferami sugeruje o dojrzałości danego człowieka (*ibid.*, 1953). Wokół tej koncepcji pojawiły się liczne kontrowersje, niemniej wnosi ona wiele do grafologii. Interpretacja według M. Pulvera wymaga niezwyklej ostrożności, jest to bowiem interpretacja *stricto* symboliczna. Symbolizm tego rodzaju odnosi się jedynie do cywilizacji europejskich, nie może zaś w żadnym przypadku dotyczyć kultur orientalnych. Inne jest bowiem znaczenie przeszłości i przyszłości w odniesieniu do przestrzeni w tych kulturach. Ponadto w przypadku tej analizy istnieje zawsze ryzyko projekcji własnej grafologa. Należy więc traktować ją bardziej jako metodę pomocniczą niż zasadniczą (Noëlle 1986).

U podstaw grafologii leży również teoria W. Hegara. Jest to koncepcja morfologiczna, która eksponuje aspekt techniczny pisma. Hegar twierdził, że uformowanie się linii pisma jest uwarunkowane przez dwa elementy: podświadomość oraz świadomość (Dubouchet 1976). Podstawę jego metody stanowi obserwacja linii pisma – racjonalna metoda grafologiczna. Linia pisma może być oszacowana ilościowo, zmierzona i oceniona. Kategorie obserwowane to: szybkość, siła, forma i kontur linii pisma. Elementy mogą mieć charakter pozytywny bądź negatywny. Elementy pozytywne to: pismo szybkie, o silnym nacisku, prostokątne i o wyraźnym konturze, elementy negatywne zaś to: słaby nacisk, pismo wolne, zaokrąglone, o niewyraźnym konturze. Kombinacje między poszczególnymi elementami dają możliwości interpretacyjne, np. pismo o cechach: wolne (W), o silnym nacisku (Si), zaokrąglone (O), wyraźne (Wy), daje kombinacje: WSi, WO, WWy, SiO, SiWy, OWy.

Pojedyncza cecha pisma nie może jednak wskazywać na jakąś cechę charakteru, stąd próba łączenia pewnych cech i dedukowanie na tejże podstawie o charakterze człowieka. W efekcie więc stosuje się tę metodę jako wspomagającą i użyteczną zwłaszcza na etapie ewaluacji cech pisma, tj. części technicznej analizy (Noëlle 1986, ss. 121-123). Jest ona szczególnie rozwinięta i wykorzystywana w tzw. grafometrii, czyli najbardziej współczesnym nurcie w grafologii, którego istotą jest maksymalna obiektywizacja wniosków, komputeryzacja wykonywania analiz itd.

Innego typu teorię stanowi koncepcja Ludwiga Klages'a (1947), gdzie nie strona techniczna odgrywa pryncypialną rolę, lecz intuicja. Według L. Klages'a pismo należy obserwować w trakcie jego tworzenia się, jest ono bowiem ciągłym ruchem, nieustannym tętnieniem. Bazę owej teorii stanowi filozofia Nitzsch'ego. Jej istota to przeciwstawienie duszy i umysłu, życia, siły witalnej i monotonii, schematyzmu, przeciwstawienie siły i formy. Dusza jest nośnikiem życia, rozum zaś – racji, norm, schematów. Jeśli życie zdominowane jest przez rozum to nie jest ani twórcze, ani też oryginalne, lecz zablokowane poszukiwaniem ładu i porządku oraz troską o rozumowanie. Odpowiednia równowaga między tymi dwiema

siłami znajduje swoje odzwierciedlenie w piśmie jako poziom formy witalnej określonej przez L. Klages'a *formeniveau*. Ów poziom ocenia on w skali 1-5, gdzie 1 – (poziom najwyższy) oznacza oryginalność formy, ruchu, kombinacji, dynamizmu i witalności, natomiast 5 – (poziom najniższy) to odzwierciedlenie banalności, sztywności danego pisma (Klages 1947, s. 48). Pismo tzw. mechaniczne jest zwykle zaklasyfikowane do tego poziomu, jako ubogie w oryginalność, dynamizm i inne cechy proponowane przez L. Klages'a. Oszacowanie tzw. poziomu formy witalnej sprowadza się do oszacowania: rytmu (tzw. pełni życia według L. Klages'a), zdolności graficznej, stosunku między proporcją a rytmem. W zależności od tego poziomu każda cecha pisma przybiera zróżnicowane znaczenie w odniesieniu do dwubiegunowego kontinuum („+” – duże nasilenie danej cechy, „-” – małe nasilenie tej cechy). Ocena poziomu ogólnego formy witalnej przypomina ocenę poziomu ogólnego pisma proponowaną przez J. Crépieux-Jamin. Niemniej jest to ocena w kategoriach dynamicznych, ocena rytmu, ruchu, witalności, a także formy. Tymczasem Crépieux-Jamin koncentruje się na znaczeniu harmonii w piśmie. Nie zawsze to, co bardzo harmonijne jest jednoznaczne z wysokim poziomem. Zdaniem L. Klages'a, pismo kaligraficzne stanowi przykład wysoce harmonijnego pisma, a jednak jest klasyfikowane jako banalne i pozbawione wszelkiej formy witalnej (*ibid.*, s. 48). Teoria L. Klages'a stała się wiodącą w grafologii niemieckiej. Jest to koncepcja niezwykle bogata, pozwala bowiem na interesujące wnioski, ujmuje pismo w kategoriach dynamicznych, jednak krytykowana jest przede wszystkim za nadmierny intuicjonizm. Pozostaje bowiem dość dyskusyjne, jak ocenić tzw. *formeniveau*. Związane jest to z ogromną rolą intuicji w tej procedurze, a więc jednocześnie błędem subiektywizmu (Nöelle 1986, ss. 119-121).

Oprócz wymienionej wcześniej koncepcji grafologia niemiecka wypracowała sobie szereg innych, mniej rozbudowanych. R. Wieser podkreśla rolę tzw. rytmu podstawowego (bazowego) pisma. Rytm bazowy dotyczy liter tzw. sfery środkowej (Tajan, Delage 1972, s. 138). Heiss z kolei wyróżnia rytm ruchu, rytm przestrzeni i rytm formy (*ibid.*, s. 134). Znaczenie rytmu jako wyrazu pełni życia odegrało niebagatelną rolę w grafologii niemieckiej. Pozostaje jedną z najistotniejszych cech pisma, której znaczenie jest ogromne w analizie grafologicznej.

W historii grafologii pojawiają się również metody określane mianem charakterologicznych czy typologicznych. Istota ich sprowadza się do poszukiwania związków cech pisma z typem charakteru, temperamentu i osobowości danego człowieka. Na przykład A. Binet (1904) zajmował się poszukiwaniem korelacji między pismem a inteligencją (Binet 1904). Poczyniono szereg ustaleń dotyczących związku pisma z temperamentem. Wypracowano charakterystykę grafologiczną dla temperamentów według klasyfikacji Hipokratesa (Carton). H. Saint-Morand z kolei, wychodząc od koncepcji morfopsychologiczno-astrologicznej Cormana i łącząc ją w sposób umiemytny z koncepcją temperamentów Hipokratesa, buduje model analizy, gdzie poszczególne typy planetarne (a więc

Wenus, Księżyc itd.) charakteryzują się swoistym typem pisma. Na przykład pismo osoby spod Księżyca jest nieprecyzyjne, zaniedbane, dominuje linia zaokrąglona, dużo pustych przestrzeni (Gille-Maisani 1992). Saint-Morand klasyfikuje ludzi ze względu na ich witalność: nadwitalni, podwitalni, mieszańi i zrównoważeni (Penaranda de Franchimont 1977, s. 27). Metoda ta jest obecnie szczególnie popularna we Francji, nie znajduje zaś tak wielkiego zainteresowania w innych krajach. Jest to przykład koncepcji, która nie tyle wnosi coś do analizy grafologicznej, ile pozwala na potwierdzenie pewnych spostrzeżeń. Stanowi więc dość wartościową koncepcję.

W zakresie badań nad charakterem doprowadzono do szeregu interesujących wniosków. E. Caille, jeden z najwybitniejszych grafologów współczesnych, dokonał szczegółowego opracowania koncepcji charakterów R. Le Senne z punktu widzenia grafologii. Otóż wypracował on szczegółowe charakterystyki graficzne dla każdego z typów charakteru wyróżnianego przez Le Senne (Caille 1957). W nurcie tym zasłużyli się również: A. Le Gall, G. Berger, J. Grimal, R. Mucchieli i wielu innych. Interesujące wydaje się, odnośnie do tego nurtu, poszukiwanie związków analizy grafologicznej z analizą transakcyjną (Croquet-Bertaud 1992).

A. Teillard, również znakomity grafolog współczesny, bazując na nurcie psychoanalitycznym, dokonuje opracowania koncepcji K. Junga w odniesieniu do pisma. Takie cechy osobowości, jak: ekstrawersja, introwersja znajdują swe odpowiedniki graficzne, podobnie jak dominujące funkcje psychiczne: myślenie, uczucia, intuicja, wrażenia, a także formy libido oraz zespoły cech związanych z płcią tzw. anima i animus (Teillard 1968).

W zakresie grafologii pojawił się też tzw. nurt fizjologiczny (np. Pophal, Callewaert), gdzie najistotniejsze było poszukiwanie związków pisma z funkcjonowaniem mózgu, układu nerwowego, mięśniowego, fizjologii organizmu. Materiał bogaty we wnioski jest rezultatem poszukiwań w obrębie tego nurtu. Zagadnienia patologii pisma – a więc pismo w odniesieniu do procesu inwolucji, do takich zmian, jak: afazja, ataksja, czy też choroby psychiczne – stały się przedmiotem rozważań takich badaczy, jak: K. Streletsky, R. Resten, E. Rougement, L. Szondi i inni. Ponadto szeroko zarysowała się problematyka rozwoju i kształtowania się pisma u dzieci i młodzieży. Pismo podlega procesowi ewolucji podobnie jak inteligencja czy osobowość. Zajmowali się tym zagadnieniem między innymi: H. Gobineau, R. Perron, E. Caille, L. Ajaría-Guerra, M. Auzias, D. Dewer. Procedura analizy grafologicznej pisma dzieci jest nieco odmienna niż u dorosłych, bowiem u dzieci pismo nie jest w pełni ukształtowane (Caille 1967).

W Polsce grafologia była słabo rozwinięta, powstały tylko nieliczne prace i to w okresie przed II wojną światową. Polscy grafologowie to: J. Belejowska, L. Biedermannówna, A. Leinwald, R. Schermann. Ten ostatni słynął z ogromnej intuicji i wysoce trafnych wniosków. Niestety, nie wypracowano żadnych teorii,

wzorowano się głównie na pracach Michon i Crépieux-Jamin. Przykładem grafologa, który traktował analizę w sposób bardziej obiektywny i empiryczny, był doktor medycyny A. Klęsk (1924). Zajmował się patologią pisma. Realizował swoje prace głównie w nurcie fizjologicznym. Kwestię patologii pisma podejmował również H. Kwieciński (1933). Interesowała go jednak głównie problematyka fałszywości bądź autentyczności pisma w ramach tzw. grafologii sądowej. Po wojnie grafologii w Polsce nie było, a jedyną dziedziną, w której coś się dokonywało, była kryminalistyka. W tej dziedzinie właśnie upowszechniano i rozwijano ekspertyzę pisma, natomiast grafologię traktowano jako pozabawioną wszelkiej naukowości, wiarygodności, a wreszcie zbliżoną do chiromancji. Oddzielało się całkowicie grafologię, jako „bezużyteczny wymysł kapitalistów”, od ekspertyzy (Horoszowski 1949).

Obecnie na świecie grafologia jest w pełni swego rozkwitu. Liczne prace, badania, prowadzone eksperymenty dowodzą ewidentnie jej sensowności. Grafologię określa się jako psychologię pisma. Jest to metoda psychologiczna powszechnie praktykowana na zachodzie Europy. Jej zastosowanie jest niezmiernie ważne na równi z innymi technikami projekcyjnymi. Zalety grafologii to przede wszystkim łatwość w zebraniu materiału, ponieważ nie wymaga ona długotrwałych posiedzeń z osobą badaną. Wystarczy uzyskać od takiej osoby dowolny dokument (najlepiej kilka) własnoręcznie napisany i opatrzony podpisem. Po dokonaniu analizy psycholog dysponuje szeroką gamą informacji na temat osoby badanej. Stanowią one charakterystykę cech osobowości, inteligencji, temperamentu tejże osoby (Douatte 1988). W zakresie inteligencji analiza pozwala na określenie jej ogólnego poziomu, formy (czy jest koncepcyjna czy konkretna), sposobu rozumowania (dominacja analizy czy syntezy), szybkości rozumowania, tendencji do obiektywizmu bądź subiektywizmu, krytycyzmu, sposobu organizacji materiału, szerokości pola postrzegania, wyobraźni, oryginalności. Ponadto możliwe jest określenie zdolności twórczych, a także cech uwagi, jak: trwałość, ostrość, plastyczność, precyzyjność. Ogólna diagnoza cech osobowości jest również możliwa. Są to takie cechy, jak: wrażliwość, intro- bądź ekstrawersja, równowaga emocjonalna, otwartość bądź koncentracja na sobie, skłonności do optymizmu czy pesymizmu, dominatywność bądź submisyjność, potrzeba autonomii bądź zależności, zachowanie w grupie społecznej, kontakt z innymi, tendencje do kierowania, ambicje, aspiracje, autokontrola, poczucie własnej wartości, samoocena. Generalnie należą tu również cechy temperamentalne, tj: ogólna witalność, energia życiowa, jej przejawy, reakcje na konflikty, ewentualnie – zakłócenie równowagi emocjonalnej wskutek zahamowań, kompleksów, konfliktów (Vanini 1988, s. 184-196). Możliwe jest również zasygnalizowanie trudności nerwicowych bądź jakichś innych zmian patologicznych, np. w analizie pisma osób dotkniętych procesem inwolucji dostrzega się stopniowo postępujący proces dezorganizacji pisma (Tajan, Delage 1972, s. 194). Sytuacja odwrotna, tzn. obserwacja pisma dziecięcego na przestrzeni lat,

uwidacznia znakomicie proces postępującego organizowania się pisma w formy coraz bardziej zindywidualizowane, coraz bardziej odległe do modelu kaligraficznego – szkolnego (Caille 1967, s. 1-2). Ponadto na podstawie licznych danych możliwa jest charakterystyka aktywności danej osoby, jej dynamizmu, kierunku i celowości działania, podejmowania inicjatywy, efektywności i metodyczności w realizacji, zaangażowania sfery wolicjonalnej w aktywności, określenie dziedziny tej aktywności oraz cechy ogólne, jak: skłonność do męczliwości, nieregularności w działaniu, ogólnie biorąc: zdolności adaptacyjne, poziom przystosowania do warunków środowiska (Vanini 1988, ss. 288-289).

Podobnie jak w przypadku innych technik projekcyjnych czy kwestionariuszowych analiza grafologiczna pisma dostarcza szeregu informacji, jest więc metodą psychologiczną, posiadającą niewątpliwie walory diagnostyczne. Zastosowanie jej jest zatem ogromne, może być ona bowiem wykorzystywana np. do celów orientacji zawodowej, w psychologii klinicznej, gdzie niekiedy niezwykle trudno jest zastąpić standardowe techniki w psychologii rozwojowej z uwagi na możliwość interpretacji pisma dzieci. Można tę metodę łączyć z innymi technikami projekcyjnymi i rysunkowymi u dzieci, np. testem drzewa czy rysunku rodziny itd. W przypadku dzieci należy również wspomnieć o tzw. grafoterapii, która polega na terapii przez pismo. Zakłada się, iż pisanie podobnie jak forma aktywności artystycznej (rysowanie, śpiewanie) powoduje wyładowanie nagromadzonej energii.

Metoda analizy grafologicznej znalazła szerokie znaczenie w kryminalistyce, gdzie istnieje pod postacią ekspertyzy pisma. Sprowadza się to do technicznej analizy pisma. Taka obserwacja używana jest w celu identyfikowania fałszywości bądź prawdziwości pisma.

Metoda analizy grafologicznej stosowana jako jedna z technik diagnostycznych jest dość popularna w Europie Zachodniej. Niemniej ciągle poszukuje ona swojej wiarygodności empirycznej i wzbudza liczne kontrowersje. Najczęstszym zarzutem pod jej adresem jest tzw. błąd subiektywizmu. Zarzut ten dotyczy w mniejszym lub większym stopniu praktycznie wszystkich metod projekcyjnych. Dlatego też grafologia współczesna, czyli inaczej mówiąc psychologia pisma, kładzie szczególny nacisk na poszukiwanie rzetelności i trafności. Nie znaczy to, iż neguje się znaczenie intuicji w procedurze analizy, ale dąży się do zminimalizowania jej roli na rzecz ścisłości i obiektywności naukowej.

BIBLIOGRAFIA

- Binet A., *La graphologie et ses revelations sur le sexe, l'age et l'intelligence* [w:] „L'année psychologique” 1904, nr 10.
Caille E., *Le caractère et l'écriture*, Paryż 1957.
Caille E., *L'écriture des enfants et des adolescents* [w:] „Vie et action” 1967, nr 40.
Callewaert H., *Graphologie et physiologie de l'écriture*, Paryż 1962.

- Chłopicki W., Olbrycht J., *Wypowiedzi na piśmie jako objawy zaburzeń psychicznych*, Warszawa 1959.
- Crépieux-Jamin J., *ABC de la graphologie*, Paryż 1960.
- Croquet-Bertaud V., *Un nouveau regard sur la caractérologie* [w:] „La graphologie” 1992, nr 204.
- Douatte G., *Graphopsychologie*, Paryż 1989.
- Douatte G., *Manuel de graphologie appliquée*, Paryż 1988.
- Dubouchet, *La graphologie par le trait de W. Hegar* [w:] „La graphologie” 1976, nr 142.
- Gille-Maisani J. Ch., *Les types planétaires dans l'écriture* [w:] „La graphologie” 1992, nr 206.
- Horoszowski P., *Chaotyczny intuicjonalizm czy wiedza?*, Warszawa 1949.
- Klages L., *L'expression du caractère dans l'écriture*, Delachaux et Niestlé, Paryż 1947.
- Klęsk A., *Psychofizjologia i patologia pisma*, Lwów-Warszawa 1924.
- Kwieciński H., *Grafologia sądowa*, Warszawa 1933.
- Michon J. H., *La graphologie ou l'art de connaître les hommes d'après leur écriture*, Paryż 1878.
- Noëlle R., *Votre écriture, Que peut la graphologie?*, Paryż 1986.
- Penaranda de Franchimont, *Essai de la synthèse sur la typologie planétaire*, 1977.
- Pulver M., *Le symbolisme de l'espace*, Stock 1953.
- Rembowski J., *Metoda projekcyjna w psychologii dzieci i młodzieży*, Warszawa 1986.
- Schermann R., *Pismo nie kłamie*, Kraków 1939.
- Solange-Pellat M., *Les lois de l'écriture*, Paryż 1927.
- Tajan A., Delage G., *L'analyse de l'écriture*, Paryż 1972.
- Teillard A., *L'ame et l'écriture*, Edit. Tradition, Paryż 1968.
- Vanini C., *La graphologie, manuel pratique*, Paryż 1986.

SUMMARY

The purpose of the present paper is to point to the principal concepts of graphological analysis of handwriting.

First, a brief characterization of handwriting is provided because it is the subject of the present analysis. The author explains what handwriting is, what influences its developments, what modifies it, what kind of changes it undergoes. Next, different views on handwriting analysis are presented. The principal concepts, recognized as scientific ones, were worked out by J. Crépieux-Jamin, L. Klages, M. Pulver, W. Hegar, E. Caille, A. Teillard in addition to so-called typological and physiological ones.

A review of the theories pointing to their most significant elements is closed with presentation of the interest taken in handwriting analysis in Poland. The following part tells what kind of psychological information can be drawn from the analysis of handwriting. It also points to the advantages and disadvantages of this diagnostic method in relation to others. The final part presents and justifies the examples of applying this method in psychology.